

KRITIKA

KONVERTÁLNI A VILÁGOT

Tóth Krisztina: *Világadapter*

A *Világadapter* Tóth Krisztina hetedik verseskötete, ám ez a szám inkább rejti és leszűkíti, semmint hogy feltárná az egyre gyarapodó és műfajilag-műnemileg is gazdagodó írói-költői pályát. Rejti és leszűkíti, hiszen a verseskötetek számbavétele árnyékban hagyja a tény, hogy szerzőjük körülbelül ettől a századtól, a *Porhó* (2001) című, akkor új és válogatott (régebbi) verseket tartalmazó (mellesleg több kiadást megért) kötet első kiadása utántól fikciós kisprózát („történeteket”, „szövegtestet”), tárcanovellákat és publicisztikai írásokat is publikált kötetben (*Vonalkód*, 2006; *Hazaviszlek, jó?*, 2009; *Pixel*, 2011; *Pillanatragasztó*, 2014), az idei Ünnepi Könyvhéten is prózakötettel volt jelen (*Párducpompa*), közben pedig regényt írt (*Akvárium*, 2013), és egyre nagyobb teret tölt be gyermekverseivel (*A londoni mackók*, 2003; *Állatságok*, 2007 stb.), újabban pedig gyermekeknek írott meséi kiadásával. Ezt, a líra szemszögéből szemlélve akár kerülőútnak (vagy műfaji-műnemi hangsúly-átrendeződésnek? még nem tudható) is tekinthető, új, más irányt és a több olvasói korosztályt megcélzó szerzői gesztust 2016-ban, hét év után újra verseskötet követte.

Nem az történt (történik) hát, amit a kortárs magyar irodalmat figyelemmel kísérve nem egyszer tapasztalhatunk: hogy költőként induló szerzők prózaírói (regényírói) státusba váltanak át. Kár is lenne, hiszen Tóth Krisztina egyrészt (ha van ilyen) született lírikus, másrészt eddigi életművének líravonolata jelentősebb, mint hogy értelme lenne felhagynia vele. Arról nem szólva, hogy a versesköteteiben közreadott költemények akár tematikus, akár formai, szemléleti stb. szempontból is kitágították, szellősebbé tették azokat a kereteket, amelyeket e műnem különféle műfajai, szövegváltozatai körül az olvasói gyakorlat tudni vélt.

A *Világadapter* címét tekintve inkább a „próza-fordulat”-nak jobbra a gyakorlati(bb) életdimenziók irányába mutató kötetcímeivel (*Vonalkód*, *Pixel*, *Pillanatragasztó*), mintsem a maguk körül a műnemből kifolyólag is metaforikusabb aurát kirajzoló címadási eljárásokkal élő versesköteteikével (*Őszi kabátlobogás*, *A beszélgetés fonala*, *Az árnyékember*, *Porhó*, *Síró ponyva*, *Magas labda*) mutat rokonságot. A kötet cím tehát egy tárgyat, használati eszközt, az „áramló” világ különféle, egymástól távoli földrajzi térségeit konvertálni hivatott világadaptert állítja az itt prezentált versanyag gyűjtőpontjába, s ez a címválasztás (részben arra is utalva, hogy óvatosabbnak kellene lennünk, amikor

a metaforikusság fogalmát, kissé szűkkeblűen, hajlamosak vagyunk szorosabb határok közé vonni) finoman, az analógiákat nem erőltetve, inkább a (versről is való) gondolkodás árnyaltabb lehetőségeit is felvetve, több irányban meghatározza a versolvasást. Elsősorban a tárgyak, a tárgyvilág irányába utalja az olvasói figyelmet (karóra, állóra, Barbie baba, hátitáska, cigaretta zárszalagja, színes női sál, ágy, ruházat stb.). Különösen az antipoétikusnak tűnő műszaki világ (kanyarodó buszok, zúgó vezetékek, föld alatt futó metró, antennák, búvárpalack, törött szoláriumcsövek, pánikgomb, elektromos fogkefe stb.), azon belül is a cybertér részleteibe (laptop, memóriakártya, csatolt fájl, nyelvi program, szerverek stb.). Maga a világadapter is a reáliáknak ebbe a sorozatába tartozik. Másodsorban pedig, tágabb értelemben, nemcsak a világ egymástól távol eső, műszakilag egybehangolatlan pontjai konvertálódnak, adaptálódnak egymáshoz — hangolódnak egybe —, hanem a versszubjektum által bejárt életbeli terek, térségek és idők is. Régi telek tűnnek el, évek merülnek le vagy emlékek mentődnek, s az elveszejtés és viszszerzés folyamataiban a lírai én szűkebb és tágabb világának, baráti, érzelmi, családi kapcsolatainak élő és nem élő szereplői, aktőrei járkálnak ki-be múlt és jelen, valós és képzeletbeli (álombeli) terek között.

A kötet verseinek egyik alaphangját az elmúlás adja, ám a véges idővel s a belőle kihullottak hiánya nyomán becsukódó terekkel a versgyűjtemény végén, mintegy ellentétes pólusként, szembehelyeződik a világuniverzum végtelen terében és idejében keringő Föld képzete.

Átlátható, logikusan, tervszerűen felépített verseskötet a *Világadapter*. A versek első sorozata (*Futamidő*) címében is utal az ide sorolt szövegeket összetartó kohézióra. Ahogyan a *futamidő*, a $\frac{3}{4}$, valamint az *Idő, idő, idő* című költemény is közvetlenül az időre utal, ami itt életidőt, annak múlását, fogyását, s ennek nyomán személyes, érzelmi és minőségbeli hiányokat jelent. A múltó idő elmúlt életeket, egészen közeli haláltapasztalatot sodor magával („Akikkel megszülettem, / már szétszéledtek, a sorból kiléptek”), a halhatatlanság csalóka reménye helyett a *hallhatatlanságot* („Halott nevek a mobilomban, / egyre többen: már hallhatatlanok [...] // [...] Mint városban a foghíjtelkek, / feltűnedeznek a hiányok: / két pillanat közt rájuk látok.”) hozza magával. Ebből a verskörből különösen a *Memóriakártya* és *A ház* című költemények említhetők a tér-idő-tér-idő-képzet megragadásának szuggesztív példáiként. Az *Idő, idő, idő* címűben a *húzni az időt* és a *kifutni az időből* állan-

dósult szókapcsolatok állandóságát kezdi ki az átvitt értelmű jelentéssel bíró szövegek jelentésének felszaggatása — vagy épp szó szerint értése:

„Ne húzd az időt — figyelmeztettek mindig
[induláskor.

(...)

Húzom az időt, át az életem
árnyas rengetegén: a lába összekötve,
húzom magam után, elejtve vonzsolom,
mint egy száncót, a holt időt.

(...)

Ki ne fuss az időből — mondogatták,

(...)

Futottam, mint a nyulak, mint az őzek,

(...)

botladozva a kép sarka felé,
aztán felnéztem, már sötét volt,
és az időből egyszer csak kiértem.”

A *Turista* című verskör középpontjában az idegenség áll — a Másik idegensége is, s az ebből eredő hiányok (*Zsarnokgyilk, Turista*). A rejtélyesség, a titkok, a metaforikuság (*Dal a tiszta életről, Munkadal*), a finom analógiák szöveghelye ez a ciklus (lásd például a *Vasgolyó* című versben a félrevert szív és a „nagy, lengő vasgolyó” analógiáját). Az élet, a létezés, a Másikkal kötött (érzelmi) szövetség szövegváltozatai az ide sorolt versek. Azonban hiába várunk dulce vitát, vagy love storyt: Tóth Krisztina lírája szerencsére nem ismer sem szirupos érzéseket, sem illúziókat. Legyen szó akár életről, akár szerelemről, összetartozásról — vagy minderről, szétválaszthatatlanul —, „Minden csecsemőn fehér máz van, / minden menyasszony foga sárga” (*Menyegző*).

A kötet legérdekesebb versköre a két utolsó. A *tanítvány* versei azt a költői gyakorlatot folytatják, amely Tóth Krisztina lírájának az eddigiek során is külön vonulatát alkotta: ez a versciklus a palimpszesztikus verseket, az újraírásokat gyűjti egybe. A *Porhó* című verseskötettől kezdődően időnként felmerülnek ilyen költői kísérletek ebben a költészetben, sőt Tóth Krisztina épp azok közé a költők közé tartozik, akik irigylésre méltó lírikusi vétezzettel vívják meg harcukat akár a régmúlt, akár a közelmúlt irodalmi hagyományával. A *Porhó* című kötetben maga a címadó vers volt ilyen, a rím és versritmus alapos tudását igénylő, az alkotói kreativitást és találékonyságot próbára tevő költemény (mely József Attila *Születésnapomra* című versének — egyébként a kortárs költészet szövegei között egyik legsikeresebb — újraírása), a *Síró ponyvában* a Verlaine *Őszi chansonját* újraíró *Őszi sanszok*, a Babits *Balázsolását* újraíró, Simon Balázsnak (!) ajánlott *Varázsolás*, a Kosztolányi *Boldog, szomorú dalát* újraíró *Készenléti dal*, a részben a József Attila-líra

vízjeleit felvillantó, részben a Parti Nagy Lajos szonettjére alapozó *Diaporáma*, míg a *Magas labda* című kötet szintén egy sor palimpszesztikus újraírást kínál, amelyek preszövege egy-egy Weöres Sándor (*Hála-változat*), Kosztolányi- (*Delta*), Orbán Ottó (*Program*) és József Attila-vers (*Futrinka utca*).

A *Világadapter* harmadik verskörében ilyen költemények Vörösmarty *A vén cigány* című szövegére íródo *A koravén cigány*, a címében Katona József drámájára utaló *Bánk, magában*, a József Attila *Tiszta szívevel* című költeményére épülő *tiszlők*, a Kosztolányi *hajszálai*, a Weöres Sándor Bóbita-versét (*A tündér*) újraíró *A házitündér*, valamint a Dante *Isteni színjátékának Pokol-jelenetét* újraíró *Inferno letterario*... címűek. Ez utóbbiban, bár alkalmi vers (a *Litera* 10. előszilveszteri partijára íródott), az ilyen jellegű költemények belterjessége ellenére, Virilio (!) kalauzolója által egyszerre humoros és kíméletlen kép áll egybe e „szövegpokol” lakóiról: a sznobokról, a szörnyeteg kritikusról, alkalomhoz illően a szépíróról, a grafománok földjéről, az irigyekről (azaz a jelen irodalmi élete aktőrjeinek típusairól), valamint a magáról Dantéről írni merészelő, s emiatt „halálon túli gyors terápiá”-n levő Kafkáról, Bulgakovról és Beckettéről.

A *koravén cigány (borúdal)* Vörösmarty-újraírás részben a paródia („Húzd ki szemed, fogd össze a hajad, [...] Húzzál, kislány legalább pulóvert [...] Fuss, ki tudja, meddig jár a busz”), részben a jelenkori Magyarország (súlyos) aktuális (politikai) kérdéseinek irányába taszítja a vers közismert referenciát („Nagy-Magyarország a kocsira, / piros csíkos legyen vagy sima [...] Húzz el cigány, míg nem váglak szájon [...] húzz magadra, cigány, földet is”). A *Bánk, magában* a hajléktalan-témára írja át (újra) a *Bánk bán* közismert (és például Parti Nagy Lajos által is palimpszesztikus módon újraírt) áriáját, miközben hideglelős atmoszférikus karácsonyi képet fest: „Törött szoláriumcsövek, / a lépcsőkön szemét. / Paplanra köpve ég a hold, / a sarkon ágybetét. / Egy óriás homlokzaton / világít: Erste Bank. / Kéklő betűk és fényfüzér, / karácsony este van. // Hazám, hazám. Minden bezárt. / (...) / a szél a fán egy nejlonzacskót rázogot.”

A *tiszlők* az újraírt *Tiszta szívevel* „embert is ölk”, szövegszerkezetéből képzett ötletcímű versben az enjambement-szerű megoldások, amelyek tulajdonképpen a szavak erőszakos elmetészei által jönnek létre, egy dadogó versbeszéd létrehozói. Ebben a verskörben a *Kosztolányi hajszálai* a legsikerültebb költemény, amelyben Tóth Krisztina nem ironizál, nem parodizál, s nyelvjáték helyett a Kosztolányi-líra hangulatiságára és egzisztencialista felhangjaira játszik rá — azaz a vers inkább pastiche, mint palimpszeszt. A *házitündér* viszont Weöres Bóbitájának pormacsakkal hadakozó, eszelősen takarító-felmosó-sikáló, szó szerint értendő házitündé-

res-háziasszonyos változata. Nem tartozik a kötet erős szövegei közé, inkább a *Magas labda Futrinka utca* című József Attila-palimpszesztjére emlékeztető megoldás, s meg sem közelíti a Kosztolányi-pastiche-t — méltánylandó feminista „üzenete” ellenére sem („nem jut idő soha másra, / nem jut a versre se régen”).

A *Világadapter* negyedik versköre Tóth Krisztina új verseskötetének még súlyosabb szöveghelye. Részben az apa betegségét, leépülését, halálát, a halála által a világban megüresedett helyét, valamint a megüresedett, fölöslegessé vált és szenttelen idegenek tulajdonába került házát tematizálja (*Magának jó lesz, Szobák, Dió, Fügefű, Seholy hamu, Hideg idő*). A felsorolt versek közül a legmeggrázóbb (és egyben kíméletlen láttelep) a *Szobák* („Apám a kissozóban / hánykolódva / csalja anyámat: / egész éjjel a / halállal fetreng.”) és a *Hideg idő*, mely utóbbiban a már halott apa tovább adott ruhái „még ő”: „Mennyi alakmás, mennyi élő, / mennyi halott, // mennyi apám lett távozóban! / Ahogy elmennek, mindben ott van, / hideg idő — // Hátal nekem az esti járdán, / azt, aki nincs már, mint-ha látnám: / mindegyik ő.”

Ennek a verskörnek nemcsak a halál, a részvétel és a hiány tragikumában és fájdalmában kell keresnünk a súlypontját. A kötet címadó költeményében, amellyel ez a verskör indul, van másfél sor, ami így szól: „A világ közben áramlik észrevétlen / át a testen”. A testen átáramló világ, a világban megmerítkező test (ha úgy tetszik, a test, s az ezt viselő szubjektum világban-léte, heideggeri létbevetettsége), a szubjektum és az univerzum dimenziói másolódnak itt egymásra, hatják át egymást. Tóth Krisztina e verskör két költeményében, a *Felejtőben* és a *Hosszúútvonal* tesz kísérletet e két dimenzió, két végpont egyesítésére. A szubjektum kozmikus kitágítására, ahogyan az apa életével a Föld életét állítja szembe Egyenlítőjével, autópályáival, völgyhídjaival, lucskos háborúival, villámaival, gomolyfelhőivel, tájfunjaival, bányáival, erdőtüzeivel stb. Akár a *Felejtő* ikerverseként is említhető a *Hosszúútvonal* című költemény, a kötet záró verse, melynek rejtélyes versszubjektumára a lírai én a létre s a léten túli létre vonatkozó égető kérdések és kérések sorát zúdítja („láttad-e, hogy hiába, / hogy csak csuszamló perc a föld, erdők és testek ruhátára, [...] mutasd meg, [...] hogy kelnek útra és keresnek másutt élő formát a holtak, [...] emlékszel-e a tajtékos életedre, / viszed-e sorsodat, mint lassú áramlás a zsákba varrt halottat” stb.). E két vers felfokozott reflexiója — az egész kötet két legjelentősebb verspillanataként — a magánlétet kozmikusossá tágitja, a szubjektumot az időben és térben végtelen kozmosz, univerzum részévé avatja.

A *beszélgetés fonala* című Tóth Krisztina-kötethez előszót író Várady Szabolcs Ferencz Győzőt idézi, aki a szerző első verseskötete, az *Őszi kabátlobogás*

kapcsán azt írta, hogy „Tóth Krisztina verseinek nagy előnye, hogy jó olvasni őket”. Maga Várady előszava végén a versek kapcsán dallamos zenéről ír és a hagyományos dal műfaját hangsúlyozza. Ezeket a (természetesen Tóth Krisztina költészetének régebbi időszakára vonatkozó) megjegyzéseket azért tartottam lényegesnek megemlíteni, mert az eltelt évek során bebizonyosodott, hogy e versek költője olyan szövegeket is tud írni, amelyeket nem „jó” olvasni — vagy befogadásukhoz legalábbis alaposan fel kell készülni a groteszk, az ironia, az abszurd várható hatáseffektusaira. Körülbelül arról van itt szó, amit Várady Szabolcs szavaival „kifinomult költői rafinériának” nevezhetnénk — olyan költői rafinériának, amely, ha kell, radikálisan szembe tud szállni a hagyományos szépségelvvel (ha úgy tetszik, a hagyományos dallal is).

Ennek ellenére Tóth Krisztinának ma is vannak olyan költeményei, amelyeket „jó olvasni”. Bár ha alaposabban szemügyre vesszük költészetét, több olyan verset találunk, amelyben egy-két motívum vagy némi disszonancia (például kínrim, kancsal rím, idegen szó vagy nagyon köznap, sőt nem épp szalonképes fogalom) kisiklatja a felhőtlen olvasás élményét. Ennek a költészetnek ugyanis vannak egészen kíméletlen, naturális, nyers költeményei vagy versrészletei, s azon sem kell csodálkoznunk, hogy mindez szabályos ritmuskép és rímképlet formájában lepi meg az olvasót. A *Világadapter*nek is vannak ilyen részletei. Például a *Hal* című költeményben a halikrát, valamint a hal és az újszülött síkos testét metaforizáló szövegrész. Ugyanakkor — ezzel szemben — olyan, egészen poétikus részletekre is ráfutunk, mint például a *Rígó* című versben a „Lüktet az ágak közt a nap”, „Tar ágak koszorúereiben / dalol a nap az őszi égen”. Vagy: furcsa, talányos áttűnésekre, analógiákra, rímmegoldásokra (hová – hová, aggkor – akkor, köd száll – ősz száll — nem függetlenül a Kosztolányi-féle rímhagyománytól).

Ha az olvasó folyamatosan, alakulásában kísér figyelemmel egy alkotói pályát, lírai életművet, fokozatosan felépítheti magában ennek az életműnek a belső koordinátáit, kijelölheti csúcsait. Ilyen versekként jelöltem ki magamnak a régebbi kötetekből a *Hajóének*, a *Télfilm*, a *Jóslat*, a *Séta (Árnyékember)*, a *Macabre (Síró ponyva)*, a *Sodrás (Magas labda)* című költeményeket, az újrairások közül a címadó *Porhó*, az *Őszi sanszok (Síró ponyva)*, valamint a *Delta (Magas labda)* című műveket. Tóth Krisztina legújabb verseskötetének szövegeit olvasva az előbbieik közé a *Turista*, a *Szobák*, a *Hideg idő* című verseket, a *Kosztolányi hajszálai* című pastiche-t, valamint a *Bánk, magában* című palimpszesztet sorolnám — a *Világadapter* leg-szebb verspéldáiként. (*Magvető*, Budapest, 2016)

HARKAI VASS ÉVA